Aistear Amach 2

Stair don dara bliain

Edel Ní Loingsigh
Stiofán Ó hIfearnáin

An Chomhairle um Oideachas
Gaeltachta & Gaelscolaíochta

An chéad chló © COGG 2024
An dara cló © COGG 2026
ISBN: 978-1-7384089-1-7

Arna fhoilsiú ag COGG
An Chomhairle um Oideachas Gaeltachta agus Gaelscolaíochta,
23 Plás Windsor,
Baile Átha Cliath 2.

Údair: Edel Ní Loingsigh, Stiofán Ó hIfearnáin
Eagarthóir: Deirdre Ní Chaomhánaigh
Dearthóir: Daire Ó Beaglaoich, Graftrónaic
Bainisteoir tionscadail: Aoife Ní Shéaghdha, COGG
Profléitheoirí: Caitlín Ní Ruanaidh, Aoife Ní Shéaghdha agus Pádraig Ó Beaglaoich, COGG

Gach ceart ar cosaint. Ní ceadmhach aon chuid den fhoilseachán seo a atáirgeadh, a stóráil i gcóras aisghabhála ná a tharchur ar aon mhodh nó slí, bíodh sin leictreonach, meicniúil, bunaithe ar fhótachóipeáil, ar thaifeadadh nó eile, gan cead a fháil roimh ré ón bhfoilsitheoir nó ceadúnas a cheadaíonn cóipeáil shrianta in Éirinn arna eisiúint ag Gníomhaireacht um Cheadúnú Cóipchirt na hÉireann, 63 Sráid Pádraig, Dún Laoghaire, Co. Bhaile Átha Cliath.

I gcás naisc chuig suíomhanna idirlín seachtracha, ní cóir glacadh leis go bhfaomhann COGG an t-ábhar atá iontu.

Buíochas:
Ba mhaith le COGG agus na húdair buíochas a ghabháil leis na dreamanna seo a leanas a thug cead dúinn íomhánna agus ailt a úsáid san acmhainn staire seo:
Irish Workhouse Centre (lch 34); Eoin Mac Cárthaigh, Ollamh Cúnta, Coláiste na Tríonóide; Lorcan O'Meara, Coláiste na Tríonóide; íomhánna as leabhar le hÁine Ní Chonghaile 'An Cheathrú Rua agus na hOileáin sa Naoú hAois Déag le caoinchead Chló Iar-Chonnacht (lch 35); Gavin Sheridan 'Kindred Spirits' (lch 43); An Phríomh-Oifig Staidrimh (lch 44); Emily Mark-Fitzgerald as grianghraif de 'Reilig an tSléibhe' (lch 45); Cumann Ríoga Ársaíochta na hÉireann (lch 61); 'Wicklow Women in the Great War' le Brendan Flynn (lch 65); le caoinchead ó Mike Concannon agus Comhlacht Forbartha an Spidéil (lch 69); clann Michael Lynch (lch 74); 'The War in the West' le Noel Ó Murchú (lch 84); Atáirgthe le caoinchead Chartlanna UCD (lch 89); Coiscéim (lch 92); Sportsfile (lch 100, CLG do Chorn Mhig Uidhir (102); grianghraf le caoinchead Músaem Chontae Phort Láirge (103); Imagine Media (lch 106); Dara Ó Cinnéide, Seán T Ó Gairbhí, Tuairisc.ie (lch 108); Petrova, A. (Aleksandra), 1896-1990 ill., Moskva : OGIZ "Molodaia gvardiia", 1931 le caoinchead University of Chicago Library. Tá an ghrianghraf ina cuid de Bhailiúchán Stairiúil de Leabhair do Pháistí, The Hanna Holborn Gray Special Collections Research Center, The University of Chicago Library (lch. 124) Leabharlann Náisiúnta na hÉireann; Shutterstock; Alamy.

Creidtear go bhfuil an t-eolas san fhoilseachán seo cruinn ag uair a fhoilsithe. É sin ráite, ní féidir leis an bhfoilsitheoir agus/ná na húinéirí cóipchirt freagracht a ghlacadh as botúin nó easnamh, athruithe sna sonraí a tugadh nó as aon chostas nó caillteanas a chúisítear dá bharr.

Cé go ndearnadh gach iarracht cóipcheart a aimsiú agus a aithint, gabhann na foilsitheoirí leithscéal as aon sárú de thaisme ar chóipcheart nárbh fhéidir a aimsiú. Bheidís sásta teacht ar shocrú cuí leis an úinéir ceart i ngach cás dá shórt.

Clár

Nóta ó na húdair iv
Eolas do mhúinteoirí v

1 Réabhlóid Mheiriceá 1
Cúlra: Meiriceá san 18ú haois 1
Cúiseanna leis an Réabhlóid 2
Cúrsa na Réabhlóide (1775-1783) 3
Iarmhairtí na Réabhlóide 6
An Ghaeilge ag an am 7
Bileoga oibre 8
Súil ar Scrúduithe 10

2 Éirí Amach 1798 12
Cúiseanna leis an Réabhlóid 13
I dTreo Réabhlóide 14
Cúrsa na Réabhlóide 15
Iarmhairtí na Réabhlóide 17
Bileoga oibre 18

3 Dónall Ó Conaill agus
an Traidisiún Parlaiminteach 21
Fuascailt na gCaitliceach 22
Bliain Aisghairme 23
An Gorta Mór 24
Bileoga oibre 25

4 An Gorta Mór agus Diaspóra na hÉireann 29
Éire c. 1840 30
Cúiseanna leis an nGorta Mór 31
Príomhimeachtaí Chúrsa
an Ghorta Mhóir 32
Blianta an Ghorta – an Drochshaol 33
Cúrsa an Ghorta – Ábhair chonspóideacha 35
Torthaí an Ghorta Mhóir 37
Tábhacht an Diaspóra Éireannaigh 38
Ionaid Oidhreachta 40
Comóradh ar an nGorta Mór 42
Bileoga oibre 43

5 John Redmond, an Traidisiún Parlaiminteach
agus Géarchéim an Rialtais Dúchais 49
An Traidisiún Parlaiminteach idir Ó Conaill
agus Redmond 49
Féiniúlachtaí Éagsúla ar Oileán na hÉireann
c. 1900 50
Cérbh é John Redmond? 51
Géarchéim an Rialtais Dúchais 53
Redmond á mheas 56

6 Tionchar an Chéad Chogadh Domhanda
ar mhuintir na hÉireann 58
An Chéad Chogadh Domhanda 58
Éireannaigh ag Troid 62
Saol na mBan 65
An Eacnamaíocht 67
Patrúin athraitheacha sa bhia agus deoch 67
Iarmhairtí an Chogaidh Mhóir ar Éirinn 69
An Cogadh Mór a Chomóradh 70
Bileoga oibre 71

7 Éire 1916–1923 77
Cúlra 77
An tÉirí Amach féin 79
Torthaí an Éirí Amach 80
An Chéad Dáil 82
Cogadh na Saoirse 83
An Conradh Angla-Éireannach 85
Cogadh na gCarad 87
Bileoga oibre 90

8 Tionchar Chumann Lúthchleas Gael
ar shaol na hÉireann 98
Tionchar CLG ar fhorbairt an daonlathais 100
Tionchar CLG ar spórt na mban 100
Tionchar CLG ar an nGaeilge 101
Tionchar CLG ar an gcultúr Gaelach 102
Tionchar CLG ar an Náisiúnachas 102
Tionchar CLG ar an diaspóra 105

9 An Rúis faoi Stalin (Cumannachas) agus an
Ghearmáin faoi Hitler (Faisisteachas) 111
An Eoraip *c.*1900 111
An Rúis faoi Stalin 114
An Ghearmáin faoi Hitler 124

Buíochas

Ba mhian liom buíochas ó chroí a ghabháil leis na daoine seo a leanas: Seán Ó Broin, Pádraig Ó Macháin, Pádraig Ó Conchubhair, Seán Ó Finn, Donnchadh Ó Cróinín, Peadar Ó Muircheartaigh agus Dara Ó Cinnéide.

Ba mhaith liom buíochas a ghabháil le mo chomhghleacaithe i nGaelcholáiste Charraig Uí Leighin as a gcuid tacaíochta agus le Tara Ní Shúilleabháin as a cuid chabhrach.

Táim fíorbhuíoch de Dheirdre Ní Chaomhánaigh as a cabhair agus obair leanúnach ar Aistear Ama. Is deacair a shamhlú go mbeadh m'fhís curtha i gcrích gan tacaíocht COGG go speisialta Aoife, Caitlín agus Pádraig. Mo bhuíochas freisin le Stiofán a tháinig ar bord liom i mbliana chun Aistear Ama 2 a dhéanamh – bheadh sé dodhéanta gan d'ionchur. Míle buíochas le Daire ó Graftrónaic a bhfuil bua na healaíne go smior inti. Buíochas ó chroí le m'fhear céile Colin agus le mo chlann as an gcabhair atá tugtha agaibh dom le hAistear Ama 2 go háirithe James, Mom agus Dad.

Gabhaim buíochas le m'iardhaltaí agus mo dhaltaí i nGaelcholáiste Charraig Uí Leighin. Tá grúpaí speisialta agam i Ranganna Barra agus Bríd a chabhraigh liom le gach gné den leabhar seo – tá súil agam go dtaitníonn sé libh!

Edel Ní Loingsigh.

Is iomaí duine a d'fhéadfainn a lua anseo, ach bíonn an baol ann i gcónaí go bhfágfaí duine éigin as an áireamh. Gan amhras táim go mór fé chomaoin ag Edel Ní Loingsigh a d'iarr orm teacht ar bord don leabhar seo, chomh maith le foireann COGG a d'éist go foighneach le mo mhianta maidir le pictiúir agus léarscáileanna.

I measc na ndaoine is gá dom a ainmniú, ní mór mo thuismitheoirí – John Heffernan agus Kathryn Murphy – a chur san áireamh. B'iadsan a ghiúmaráil an páistín beag a chaitheadh (agus a chaitheann fós) an iomarca ama ag plé le reiligí agus fothraigh.

Mo bhuíochas freisin le Caoimhe Curran, James Dempsey agus Cian Flaherty as ucht a bheith ag cur suas le teachtaireachtaí gan stad gan staonadh, gan trácht a dhéanamh freisin ar m'iar-chomhghleacaithe i nGaelcholáiste Phort Láirge agus mo bheirt leathbhádóirí sa roinn staire i gColáiste Chilliain – Nóra Ní Raghallaigh agus Séamus Ó Riain.

Bhí ról lárnach freisin ag scoláirí ó Rang Seiceamair agus Rang Iúir i ndréachtú na gcaibidlí seo, agus tá súil agam go bhfuil rian bhur n-aiseolas le feiceáil go soiléir anseo.

Stiofán Ó hIfearnáin.

Eolas do Mhúinteoirí/Réamhrá

Leagan Amach

Tabharfar faoi deara go bhfuil **Príomhthoradh Foghlama** luaite ag barr gach caibidle mar aon le Torthaí Foghlama Ábhartha Eile ar mhaithe le cabhrú le múinteoirí agus iad i mbun pleanála. Cinntítear sa tslí seo go ndírítear aird ar thrí shnáithe na sonraíochta: Snáithe 1: Nádúr na Staire, Snáithe 2: Stair na hÉireann agus Snáithe 3: Stair na hEorpa agus an Domhain Mhóir.

Tá gníomhaíochtaí éagsúla i ngach caibidil idir chleachtaí foclóra, bhileoga oibre (ag tús nó ag deireadh na caibidle), cheisteanna, cheisteanna don tsúil siar (ag deireadh caibidle), agus eispéiris foghlama.

Anuas air sin, úsáideadh Dearadh Uilíoch don Fhoghlaim i ndearadh na hacmhainne seo. Roghnaíodh cúlra bánbhuí agus clófhoireann oiriúnach chun freastal ar scoláirí a bhfuil riachtanais bhreise oideachais orthu.

An tSonraíocht Staire agus Rogha

Tugann an tsonraíocht staire solúbthacht agus roghanna éagsúla do mhúinteoirí agus scoláirí araon. Mar shampla, mar gheall ar an rogha sin is féidir le scoláirí staidéar a dhéanamh ar aon réabhlóid roimh an fichiú aois (TF 3.3 Réabhlóid Mheiriceá atá san acmhainn seo), saol mhuintir na hÉireann i rith aon chogadh domhanda (TF 2.8 an Chéad Chogadh Domhanda atá san acmhainn seo) agus tionchar gluaiseachta ar shaol na hÉireann (TF 2.10 CLG atá san acmhainn seo).

Tá ábhar ar fáil in Aistear Ama agus in Aistear Ama 2 ar an téama Bia agus Deoch do phatrún athraitheach thar thréimhsí difriúla ama (TF 3.14). Roghnaíodh an téama seo ar dhá chúis: mar gheall ar easpa ábhar a bheith ar fáil ar an téama agus mar gheall ar riachtanais teanga ár scoláirí. Tá ár scoláirí ar a suaimhneas leis an bhfoclóir a bhaineann leis an téama seo agus treisítear an foclóir sin in ábhair scoile eile, leithéidí Eacnamaíocht Bhaile. Tá ábhar ar fáil in Aistear Ama agus in Aistear Ama 2 ar theicneolaíochtaí nua i dtréimhsí difriúla ama (TF 3.14).

An Fhoghlaim Chomhtháite Ábhar agus Teangacha

Tá an acmhainn seo scríofa agus deartha go speisialta do scoláirí agus múinteoirí atá ag múineadh na Staire trí mheán na Gaeilge. Tá dearadh na hacmhainne bunaithe ar an bhFoghlaim Chomhtháite Ábhar agus Teangacha. Chuige sin, tá cleachtaí foclóra (fiosrú focal), foclóir agus eolas gramadaí mar aon le réimse leathan íomhánna i ngach caibidil, a chabhróidh lenár scoláirí teanga na staire a shealbhú. Ní aistriúchán é Aistear Ama 2. Rinneadh gach iarracht an teanga is oiriúnaí do scoláirí a úsáid ó thús deireadh. Anuas air sin, tá béim ar fhoinsí dílse. Ar deireadh, tugtar aitheantas do na ceantair Ghaeltachta éagsúla tríd an/sa rogha íomhánna, bileoga oibre agus foinsí a úsáideadh tríd an acmhainn seo.

Téarmaíocht

Roghnaíodh téarmaí áirithe thar a chéile a úsáid san acmhainn seo chun cuidiú le scoláirí a gcuid Gaeilge a shaibhriú.

Iarmhairtí/Torthaí: Is é 'torthaí' an focal is traidisiúnta i nGaeilge. Tagann 'iarmhairtí' aníos i sonraíochtaí agus ar pháipéir scrúdaithe. Tá an dá fhocal le feiceáil in áiteanna éagsúla.

An Lámh láidir/Fórsa fisiciúil: Is é an lámh láidir an nath is traidisiúnta agus úsáideadh é tríd síos. Tá 'fórsa fisiciúil' sa tsonraíocht, socraíodh gan é a úsáid ach go hannamh.

Súil siar/Dul siar: Cé go bhfuil 'dul siar' in úsáid go rialta, mothaíodh gur fearr cloí leis an nath Gaelach 'súil siar'.

Sonraíocht Ghaeilge T1

Tá stair na hÉireann fite fuaite le stair na Gaeilge. Níl stair na teanga luaite go sonrach sa tSonraíocht Staire ach tapaíodh an deis beagán eolais a bhaineann le stair na teanga agus stair teangacha eile, áit ar bith a raibh sé ábhartha, a chur san acmhainn seo. Chuige sin, tá ábhar san acmhainn seo ar Logainmneacha, malartú foclóra agus mar sin de. D'fhéadfadh an múinteoir Gaeilge an t-ábhar a úsáid mar acmhainn do Shnáithe 2: Feasacht Teanga agus Chultúrtha. Seo thíos na gnéithe agus torthaí foghlama ábhartha:

(i) Ag cothú feasachta i leith chultúr na teanga. Ba chóir go mbeadh ar chumas an scoláire: gné(ithe) de chultúr na Gaeilge a roghnú agus taighde a dhéanamh uirthi agus í a chur i láthair ar shlí nuálach chruthaitheach (2.8)

(ii) Ag cothú feasachta i leith an dátheangachais. Ba chóir go mbeadh ar chumas an scoláire: tuiscint a léiriú ar a bhfuil i gceist le bheith ilteangach (2.10), cultúir theangacha neamhfhorleathana a fhiosrú agus comparáid a dhéanamh idir theangacha (2.11)

Cluichí Idirghníomhacha

Tá na húdair go mór faoi chomaoin ag COGG as ucht réimse leathan cluichí idirghníomhacha a chur ar fáil le haghaidh an chéad dá leabhar den tsraith 'Aistear Ama'. Is meascán iad de chluichí bunaithe ar phictiúir, de mheaitseáil, de líon na bearnaí, de chluichí ina bhfuil abairtí measctha, de chuardach focal, de cheann corr agus de thráthanna na gceist. Tá na cluichí briste síos de réir topaicí sa tsraith 'Aistear Ama'. Tá súil againn go gcuirfidh siad le heispéiris dhearfacha an scoláire. Tá liosta ar fáil de na cluichí ar fad – brúigh ar an topaic chun teacht ar an gcluiche. Is féidir na cluichí a chur ar leithéidí Google Classrooms freisin. Úsáid an QR Code thall le teacht orthu.

